

4.6.9 Výkon střídavého proudu v obvodu s impedancí

Předpoklady: 4203, 4606, 4607

Opakování:

klasický uzavřený elektrický obvod

- vnější část – proud teče od + k - $\Rightarrow$ normální stav, kladnou práci vykonává elektrická síla
  - vnitřní část (baterie) – proud teče od - k + (obráceně) $\Rightarrow$ elektrická síla kladnou práci nekoná (místo ní přesouvá elektrony chemie, magnetismus nebo něco jiného)
- $\Rightarrow$ **musíme dávat pozor zda má proud a napětí správný směr** (u stejnosměrného obvodu to nebyl problém, tam bylo obojí stále stejné)

střídavý obvod s odporem

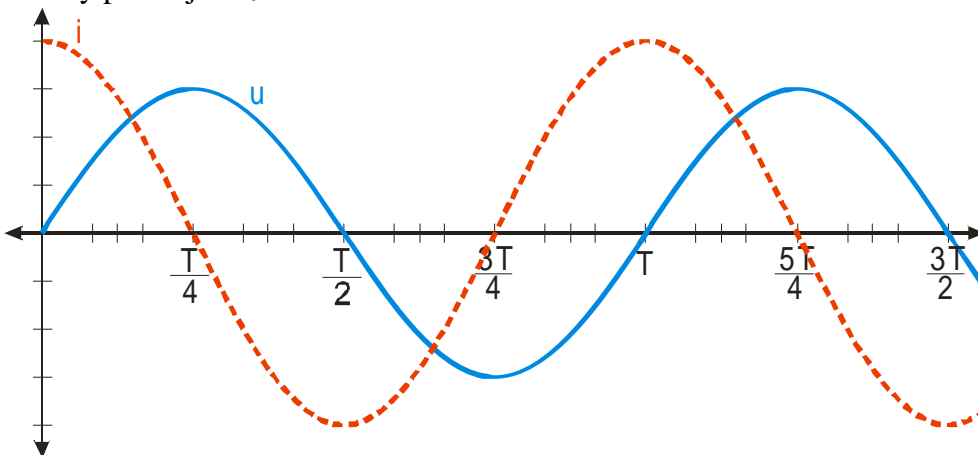
bez problémů, proud a napětí mají stejnou fázi $\Rightarrow$ když se otočí směr proudu, změní se i směr napětí $\Rightarrow$ jejich orientace jsou stále shodné

$\Rightarrow$ u cívky a kondenzátoru není fázový posun nulový $\Rightarrow$ asi to bude horší

Jaký výkon se uvolňuje na kondenzátoru?

Napětí i proud se neustále mění $\Rightarrow$ použijeme vzorec pro okamžité hodnoty $p = i \cdot u$

Fázový posun je $\varphi = -90^\circ$

1. čtvrtina periody (od $t=0$ do $t=\frac{T}{4}$)

zdroj nabíjí kondenzátor, zdroj dodává energii do obvodu (součin $p = i \cdot u$ je kladný)

2. čtvrtina periody (od $t=\frac{T}{4}$ o $t=\frac{T}{2}$)

kondenzátor se vybíjí, uvolňuje energii do obvodu (součin $p = i \cdot u$ je záporný)

podobně v dalších dvou částech

$\Rightarrow$ když připojíme na střídavý obvod kondenzátor, nekoná se žádná užitečná práce, protože všechno, co dodáme, se vrátí do zdroje.

$\Rightarrow$ činný výkon závisí na efektivní velikosti proudu, efektivní velikosti napětí a jejich fázovému posunu φ :

$$P = U \cdot I \cdot \cos \varphi \quad \cos \varphi = \text{účinník}$$

Př. 1: Dosazením do vzorce ověř, že výkon uvolněný na ideálním kondenzátoru je vždy nulový.

$$P = U \cdot I \cdot \cos \varphi = U \cdot I \cdot \cos(-90^\circ) = U \cdot I \cdot 0 = 0$$

Nezávisle na hodnotách napětí a proudu vyjde vždy nula.

Podobně můžeme postupovat i u cívky (se stejnými výsledky).

U všech spotřebičů na střídavý proud rozlišujeme:

- **činný výkon:** $P = U \cdot I \cdot \cos \varphi$ - užitečný výkon, který přístroj uvolňuje
- **jalový výkon:** $P_Q = U \cdot I \cdot \sin \varphi$ - výkon, který přeměňuje uvnitř přístroje, nedá se využít
- **zdánlivý výkon:** $P_S = U \cdot I$ - nemá fyzikální význam, ale jeho velikost umožňuje určit proudy, které do přístroje vtékají.

Př. 2: Urči činný výkon motoru s parametry: $U = 230 \text{ V}$ $I = 5 \text{ A}$ $\cos \varphi = 0,8$.

$$P = U \cdot I \cdot \cos \varphi$$
$$P = 230 \cdot 5 \cdot 0,8 \text{ W}$$
$$P = 920 \text{ W}$$

Motor má činný výkon 920 W.

Máme velký fázový posun $\varphi \Rightarrow$ malá hodnota $\cos \varphi \Rightarrow$ malý výkon, ale do zařízení teče velký proud $\Rightarrow$ velké ztráty v přívodních vodičích (navzdory tomu, že ve vlastním přístroji se nic neztrácí) $\Rightarrow$ snažíme se snížit φ

Př. 3: Hlavní součástí motorů je cívkové vinutí. Motory proto mají značnou indukčnost a tedy i velký fázový posun a malý účinek. Navrhní způsob, jak fázový posun cívek kompenzovat a zvětšit účinek motoru.

Máme cívku, která způsobuje kladný fázový posun $\Rightarrow$ připojíme sériově kondenzátor (způsobuje záporný fázový posun) $\Rightarrow$ zmenšíme φ a tím zvýšíme účinnost.

Př. 4: Přívodní vodiče elektromotoru mají odpor 3Ω . Urči ztráty, které na nich vznikají, pokud elektromotor o činném výkonu 1500 W pracuje s účínkem:

- $\varphi = 10^\circ$
- $\varphi = 70^\circ$.

Efektivní hodnota použitého napětí je 230 V.

Ze vzorce pro výkon určíme v obou případech proud:

$$P = U \cdot I \cdot \cos \varphi$$

$$I = \frac{P}{U \cdot \cos \varphi}$$

Ztráty v přívodních vodičích pak vypočítáme podle vzorce pro výkon na odporu (u přívodních vodičů předpokládáme, že nemají ani indukčnost, ani kapacitu):

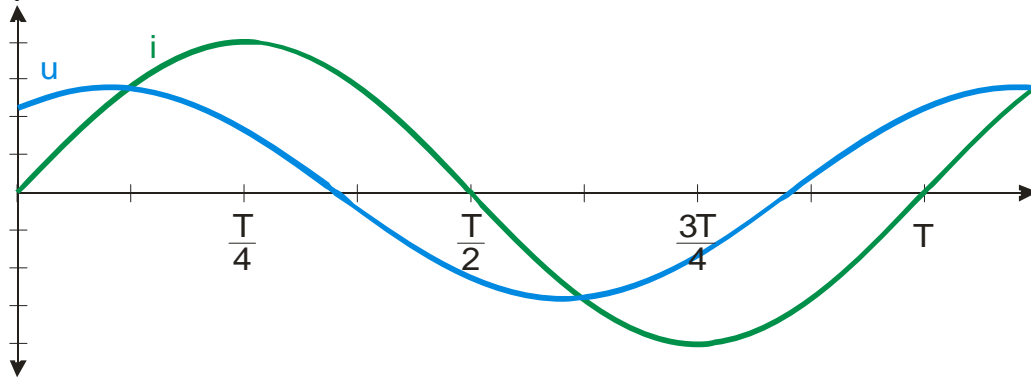
$$P_z = U \cdot I = I^2 \cdot R$$

Po dosazení: $P_z = I^2 \cdot R = \left(\frac{P}{U \cdot \cos \varphi} \right)^2 \cdot R$

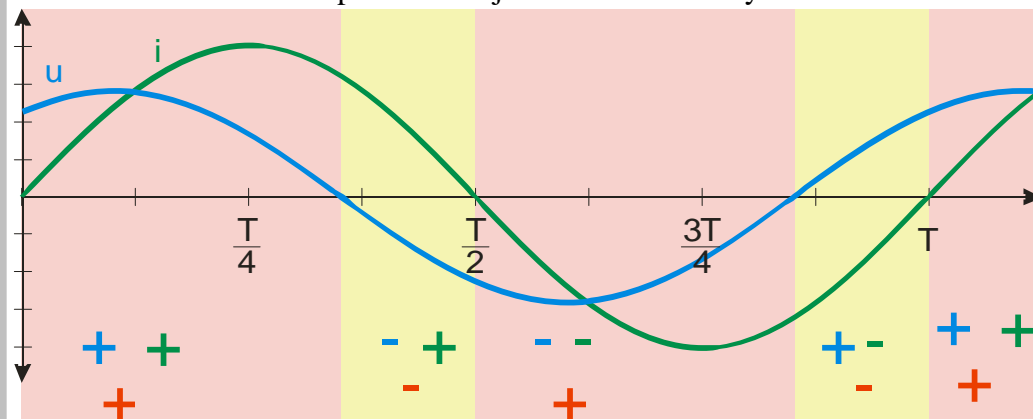
účinník: $\varphi_1 = 10^\circ$: $P_{z1} = \left(\frac{P}{U \cdot \cos \varphi_1} \right)^2 \cdot R = \left(\frac{1500}{230 \cdot \cos 10^\circ} \right)^2 \cdot 3 \text{ W} = 132 \text{ W}$

$$\text{účinník: } \varphi_2=70^\circ : P_{z2} = \left(\frac{P}{U \cdot \cos \varphi_2} \right)^2 \cdot R = \left(\frac{1500}{220 \cdot \cos 70^\circ} \right)^2 \cdot 3 \text{ W} = 1091 \text{ W}$$

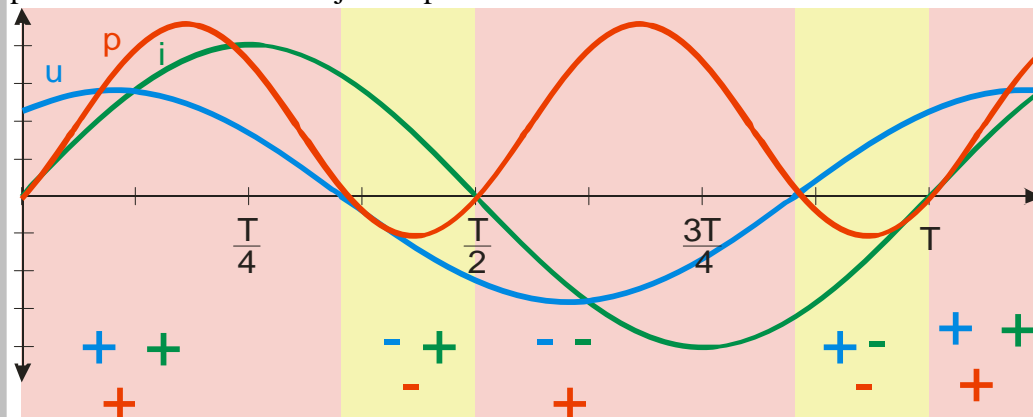
Př. 5: Na obrázku jsou grafy střídavého proudu a napětí. Vyznač do grafu, ve kterých okamžicích proud koná kladnou a kdy zápornou práci. Načrtni přibližný časový průběh okamžitého výkonu.

Znaménko okamžitého výkonu závisí na znaménkách proudu a napětí, vyznačíme si znaménka obou veličin a podle nich zjistíme znaménko výkonu.

Okamžitý výkon bude mít zřejmě opět tvar sinusoidy s dvojnásobnou frekvencí, nebude však posunutá zcela nad osu x jako v předchozí hodině.

Shrnutí: Užitečný činný výkon střídavého proud závisí kromě proudu a napětí i na jejich fázovém posunu.